

Rozina Švent

»Trnova pot mojega mladega življenja«

Spomini Mihaela Šventa

K objavi spominskega zapisa

Avtor je svoje spomine napisal v dveh rokopisnih verzijah, ki ju hranita hčerka Marjana in sin Stanko. Po času zapisa je starejša Stankova verzija, ki je prvotno tudi vsebovala slikovno gradivo, ki pa je bilo kasneje odstranjeno. Očitno je avtor nameraval svoje spomine objaviti, zato jih je na novo prepisal (besedilo se mestoma malenkostno razlikuje) in jim dodal tudi slikovni del iz prvega zapisa. Za tokratno objavo sem uporabila to drugo varianto,¹ ki je na koncu dopolnjena še s slikovnim gradivom iz kasnejših let.² Ta rokopis hrani hčerka Marjana. Čisto na koncu teh spominov je pripis:

»Miha tvoje spomine prebral. Tudi solzne oči sem imel. Nadaljuj opisovanje. Vpleti v to zgodbo tudi Dobrnčane.

11. 03. 2007

Herman«

Žal pa Mihael Švent tega napotka prijatelja ni upošteval ali pa mu je to preprečila bolezen oz. ga je prehitela smrt (umrl je 30. maja 2009).

Spomini so zelo zanimivi, saj jih je napisal avtor, ki je vse to doživel na lastni koži. Zlasti je zanimivo

¹ V primeru, ko je bil izpuščen kak pomemben podatek iz prvega rokopisa, sem ga vseeno upoštevala oz. vnesla med besedilo drugega spominskega zapisa.

² Tri leta po smrti prve žene se je Miha ponovno poročil, tokrat s Štefko roj. Makošek (4. 10. 1939). Poročila sta se 30. 12. 1970.

dogajanje na začetku druge svetovne vojne, ko so se skorajda čez noč povsem spremenile razmere, v katerih so ljudje mirno živeli in kmetovali na svoji zemlji. Šele na podlagi novejših literature oz. raziskav, ki so bile opravljene na podlagi dostopnega arhivskega gradiva, pa se nam razkrijejo številne podrobnosti, zakaj so se ti dogodki odvijali s takšno naglico.

Nacistična Nemčija si je vse od priključitve Avstrije (Anšlus, 12. 3. 1938) k nemškemu rajhu prizadevala, da bi si v bližnji prihodnosti priključila tudi Spodnjo Štajersko in Gorenjsko, ki ju je smatrala za »svoji nekdanji nemški pokrajini«. Zato je zelo okrepila svojo obveščevalno dejavnost in poizkušala preko različnih organizacij in društev³ pridobiti tudi čim več svojih simpatizerjev. V veliki meri pa so računali tudi na pomoč nemške manjšine, ki je bila zlasti močna v Mariboru, Ptuj in Celju (mesto in okolica). Zelo se je okrepil tudi ponemčevalni pritisk na Slovence, zlasti na inteligenco (učitelji, duhovniki) in narodno zavedne posameznike. Že pred napadom nemške vojske na Jugoslavijo (6. 4. 1941) so bili narejeni posebni seznam ljudi, ki jih je bilo treba čim prej aretirati in izseliti, ker bi lahko ovirali načrtovano ponemčenje. Pri nastajanju teh seznamov je pomembno vlogo igral tudi »pridobitveni« interes, da se polastijo premoženja pregnanih ljudi. V celoti naj bi izgnali od 220.000 – 260.000 Slovencev.⁴ Kot področja izseljevanja so

³ Zlasti Štajerska domovinska zveza in Kulturbund.

⁴ To bi dejansko pomenilo, da bi izgnali celo vsakega tretjega Slovenca. Zaradi transportnih težav in pojava partizan-

bila predvidena: Srbija, Hrvaška (oziroma Neodvisna država Hrvaška – NDH) in sam nemški rajh.⁵ Pravzaprav lahko celo zapišemo, da nacisti niso ničesar prepuščali naključju, ampak so vsak svoj korak skrbno načrtovali. Prebivalci so bili podvrženi tako rasnemu kot političnemu preverjanju in na podlagi teh rezultatov so tudi sledili nadaljnji ukrepi oblasti.

Tudi Šventova družina se je znašla na seznamu tistih, ki jih je treba čim prej izseliti.⁶ Najprej so aretirali očeta Jakoba (18. 6. 1941), ki je bil tesno povezan z župnikom na Dobrni Francem Urlebom,⁷ ki je bil aretiran že med prvimi Dobrnčani (21. 4. 1941). Točno mesec dni kasneje (18. 7.) pa so aretirali še preostali del družine in jih skupaj najprej odpeljali v Meljsko vojašnico v Maribor in nato v zbirno taborišče v Rajhenburg, od koder so jih v sklopu 27. transporta izselili v NDH – v Petrinjo. Na Hrvaškem in nato v zahodni Bosni ter v Hrvaškem Zagorju je družina preživljala izredno težke trenutke, saj so bili priča tako ustaškemu terorju kot izpostavljeni lakoti in neugodnim življenjskim pogojem. Tudi smrt, bolezen in zapor so bili prisotni. Po končani vojni se je družina vrnila na Dobrno, kjer pa jih je čakala le povsem izropana domačija. Zavihali so rokave in si ponovno uredili dom.

Nov dom pa si je po odsluženem vojaškem roku ustvaril tudi Mihael (Miha) Švent, ki se je poročil s Treziko Zgubič (1953). V zakonu sta se jima rodila hčerka Marjana in sin Stanko. Toda, kot da bi medvojno trpljenje še ne bilo dovolj, se je kmalu pojavila bolezen, ki je družini na koncu vzela ženo in mamo Treziko (1968).

skega odpora je bilo dejansko izseljenih manj ljudi – okrog 80.000.

⁵ Največ Slovencev je bilo izgnanih v Nemčijo (ok. 46.000), v NDH (ok. 10.000) in v Srbijo (ok. 7000). K temu število je potrebno prišteti še ok. 17.000 Slovencev, ki so se izgonu izognili z begom na italijansko zasedbeno področje in v NDH. Podatki so povzeti po: Slovenska novejša zgodovina: 1848–1992, I., str. 587.

⁶ Poleg družine Jakoba Šventa je bila izseljena tudi družina brata Jožeta Šventa (1886–1953), ki so jo izselili v Srbijo – v Užice.

⁷ Franc Urleb je bil župnik na Dobrni od 1929 – 1953. Med 2. sv. vojno je bil izgnan na Hrvaško, a se je po koncu vojne spet vrnil na Dobrno. Leta 1948 je bil aretiran in obsojen na 5-letno zaporno kazen, izgubo državljanskih pravic za dve leti in na zaplembo premoženja. Iz zapore je bil izpuščen 5. 1. 1953. Brezpravje »v imenu ljudstva«, str. 124.

V nedatiranem izrezku iz časopisa »V nesreči nisi sam«, ki je priložen rokopisnim spominom, je na kratko predstavljena Mihova težka življenjska pot in izguba žene, ki jo zaključijo z besedami: »Hva-ležen sem jim (sosedom, op. R. Š.), zlasti Pungerškovi, saj so mi dali največ kolikor so mogli. Ne vem, kako bom zmogel davčne obveznosti, kajti tudi moje zdravje je načeto. In niti zdravstvene knjižice mi ne potrdijo, dokler ne poravnam zaostanka. Nekaterim pa je vendar lepo. Kot na primer tistemu emigrantu, ki je med vojno odnesel zlatnino mojih staršev, zdaj pa se brez sramu in vesti, ker je bil tudi nemčur, vozi z limuzino na obisk. A to, kot pravijo, je zastaralo...«

Avtor (dhr – psevdonim) pa članek konča z besedami, ki naj zaključijo tudi to predstavitev: »Da, marsikaj je prehitro zastarelo. Nesreča pa je v tem, da spomini nikoli ne ostarijo.«

TRNOVA POT MOJEGA MLADEGA ŽIVLJENJA

Marjanci in Stankotu za spominček⁸

Dne 10. septembra 1927 sem v Klancu št. 13 pri Dobrni zagledal luč sveta. Ata je bil sin kmečkih staršev in je prevzel posestvo doma. Mama je bila pred poroko kuharica v hotelu Union v Dobrni.

Otroška predšolska leta sem preživel doma in se jih le malokaj spominjam.

Ostal mi je v dobrem spominu le dan, ko mi je umrl brat Tonček⁹ l. 1932, bilo mu je 16 let. Točno se spominjam tudi lepega jesenskega dne, ko smo kosili otavo pod hišo, to je bilo 1. septembra 1934, ko sem od svoje rojstne hiše pomeril prve korake s šolsko torbo na rami. Bilo je med tem mnogo lepih in prijetnih dogodkov, ko smo se med počitnicami sankali in smučali, ter igrali. Preživljali smo prelepa in pa brezskrbna otroška leta, za katera lahko rečem, da so bila najlepša v mojem življenju.

⁸ Prepis spominov poskuša čim bolj verodostojno slediti izvirniku v rokopisu in ni lektoriran. Le na posameznih mestih, kjer je to evidentno in prispeva k boljši berljivosti, so dodane vejice, ki jih je avtor izpustil.

⁹ Anton (Tonček) Švent (8. 12. 1915 – 13. 12. 1932). Zbolel je za kostnim rakom in zelo na hitro umrl.

datum

Dne 10. septembra 1927 sem v klanecu št. 13 pri Dobrni zapledel luč svetla. Oče je bil sin kmečkih staršev in je prevzel posvetbo doma. Mama je bila pred poroko ~~doma~~ kuharica v hotelu Union v Dobrni.

Otroške predšolske leta sem preživel doma in se jih še malokaj spominjam. Ostal mi je še v dobrem spominu dan, ko mi je umrl brat Tomček l. 1932, bilo mi je 16 let. Točno se spominjam tudi lepega jesenskega dne, ko smo kosili otavo pod hišo, to je bilo 1. septembra 1934, ko sem od svoje rojstne hiše pamestil prve karate z žoltsko karto na ramni. Bil je med tem mnogo lepih in prijetnih dogodkov, ko smo se med počitnicami sankaali in smučali, tek igrali. Preživeli smo prelopa in za brezkrbna otroška leta, za katere lahko rečem, da so bila najlepša v mojem življenju.

Moj birmški oče je bil žoltski upravitelj v Dobrni Jarh Jože. Bil je zelo strog in napreden učitelj. Saj se še danes lahko opazi, kateri je bil njegov učence, niti enemu od teh ni danes posebno težko v življenju – vsak se nekako znajde, pri njem si je pridobil mnogo znanja, brez gospodarske in kulturne izobrazbe. Če ravno mi je bil

Spominski zapis v rokopisu Mihaela Šventa. (Osebna zbirka Marjane Golob in Stanka Šventa)

Moj birmanski boter je bil šolski upravitelj v Dobrni Jarh Jože. Bil je zelo strog in napreden učitelj. Saj se še danes lahko opazi, kateri je bil njegov učenec. Niti enemu od teh ni danes posebno težko v življenju – vsak se nekako znajde, pri njem si je pridobil mnogo znanja ter gospodarske in kulturne izobrazbe. Čeravno mi je bil boter, sem bil že pred birmo od njega birman, kar pa mu ne zamerim, oziroma sem mu hvaležen, saj je bilo to edino meni v korist. Leta 1941, ko sem obiskoval 7. razred osnovne šole, je po Evropi že divjala vojna vihra. Razni prej svobodni narodi so že bili od Hitlerja zaslužnjeni. Prišla je končno tudi vrsta na nas. 6. aprila 1941 se je začela vojna, v kateri je bil moj brat Martin,¹⁰ takrat star 24 let. Bili smo vedno v strahu, kaj bo z njim. Kakšnih 14 dni po tem, ko je odšel v vojsko, se je nekega večera vrnil zdrav domov. Imel je srečo, da ni padel v ujetništvo. Kmalu nato so prišli nemški učitelji. Poklicani smo bili v šolo. Bilo je zelo žalostno: kajti nikjer v šoli se ni smela izgovarjati naša materinska, slovenska beseda. To šolo sem obiskoval 1 mesec. Že med tem časom, 18. junija 1941 je ob pol dveh zjutraj zaropotalo pri vhodnih vratih. Ko je ata stopil v vežo in vprašal kdo je, se je iz nasprotne strani oglasil odgovor, žandarmerija. Takoj smo vsi vedeli, kaj je, kajti že predtem so aretirali nekaj zavednih Slovencev: se pravi tistih, ki niso hoteli prodati svoj materinski jezik za umazano tujščino.¹¹ Ko vstopi v sobo žandarmerijski narednik, katerega je spremljal domači izdajalec Šamperl Norbi.¹² Imel je puško z nasajenim bajonetom, ko je prišel po 67 letnega starčka. Mnogokrat se je ta

Družina Švent pred izgnanstvom leta 1940. (Osebna zbirka Marjane Golob in Stanka Šventa)

fant poprej najedel, oziroma bil lepo sprejet pri nas, še kot šolarček pred vojno. Tokrat pa nas ni poznal. Celo nemški podoficir je bil boljšega srca, ko ga je mama¹³ vprašala, če lahko atu skuha čaj, je takoj dovolil. Ta pobalin, pa ga je ves čas s puško v roki spremljal, ko se je v stranski sobi oblačil. Narednik je rekel, vzemite 2 para perila ter za 2 dni hrane, potem pa gremo, seveda vse v nemščini. Ko je ata zaprl kovček, se še dobro spominjam, kako sta se najprej poslovila z mamo, nato z bratom in starejšo sestro, nazadnje pa od mene, ki sem bil star 13 let in pol, sestra pa 12. Oba sva se mu oprijela okoli vratu in jokala je na glas cela družina. – Takšno je bilo slovo, saj nismo vedeli, če se bomo še kdaj videli, kajti časi so bili zelo resni. Odpeljali so ga v šolo na Dobrni, kjer jih je že bilo nekaj zaprtih. Zvečer so jih z vojaškim avtom odpeljali v neznano smer.¹⁴ Čez par dni smo po nekom dobili listek, ki ga je poslal oče iz Mariborske Meljske kasarne. Na njem je pisalo: »Bodite pripravljeni. Vse kar je najnujnejše obleke spravite v kovček, ker lahko ste vsak čas tudi vi na vrsti. Bodite pa potolaženi. Vsega je enkrat konec.« In tako je tudi bilo. Nekega dne je prišel komisar Vajngerl Petko, domačin, popisovat

¹⁰ Martin (Tinček) Švent (3. 11. 1917 – 19. 11. 1942). Med vojno je bil v Bosni, ki je spadala v okvir NDH, mobiliziran v domobransko vojsko. Padel je kot šofer tovornjaka, ki so ga napadli partizani. Pokopan je v skupni grobnici v Banja Luki.

¹¹ Prve aretacije na Dobrni so bile izvedene že 21. aprila 1941. Nemški vojaki so takrat aretirali župnika Franca Urleba, kaplana Lesjaka, Jožeta Rošerja in še vrsto drugih rodoljubov – skupaj 28 oseb in jih odpeljali v izgnanstvo. Župnik Urleb je med vojno deloval po mnogih župnijah v Slavoniji. Med okupacijo je bilo iz župnije Dobrna izseljenih okoli 130 ljudi. Več o tem v publikaciji: Dobrna, str. 31.

¹² Aretacije, katerim je kasneje sledila izselitev, so na podlagi že pred vojno narejenih seznamov izvajali nemški vojaki s pomočjo lokalne žandarmerije in članov Kulturbunda. Več o tem: Ferenc, Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji; Škerl, Nacistične deportacije Slovencev, str. 768-797.

¹³ Terezija Švent, roj. Marzidovšek (16. 10. 1897 – 29. 7. 1973).

¹⁴ Prve aretacije na celjskem področju so se začele izvajati že 16. 4. 1941. Aretirance so zapirali v obe vojašnici v mestu Celju. Anton Dorfmeister, politični komisar Celja je 29. 4. 1941 poročal, da je akcija aretacij zajela v Celju 300 oseb, v okolici pa 250. Poleg obeh celjskih vojašnic so bila zbirna taborišča še v: Meljska vojašnica v Mariboru, grad Borl pri Ptuj, Šmartno pri Slovenj Gradcu in kasneje še samostan trapistov v Rajhenburgu. Več o tem: Terček, Celjski Stari pisker, str. 17, 23.

vse premičnine in rekel: »Z današnjim dnem je vse vaše imetje zaplenjeno.«¹⁵ Imeli smo 8 glav živine in 10 prašičev. Vse smo morali še naprej hraniti in obdelovati.

18. julija 1941 je bil lep sončen poletni dan. Naši so sušili deteljo na njivi, midva s sestro pa sva bila v šoli. Ko sva se vračala domov iz šole, sem na pol pota od doma opazil na cesti črn zakrit vojaški avto. Že kot otroku se mi je zdelo sumljivo. Nekoga sem vprašal, kaj dela ta avto tu, pa mi pravi: »7 policistov in en civil so šli naprej po cesti.« Ko sem prišel domov, sem videl naše vse objokane, kako so hodili iz sobe v sobo, pa niso vedeli kaj delajo. Sreča je bila v tem, da smo vse najnujnejše stvari že prej imeli v kovčkih. Ko sem stopil v hišo sem videl, kako se je ta nemška drhal mastila z mesom, katerega so si sami vzeli iz shrambe in pijačo iz kleti. Z eno besedo, z našimi žulji so se najedli in napili. Ko so vse to pospravili in so bili že pijani, so vprašali, če sta otroka že prišla iz šole in ko so naju videli, so zapeli neko nemško pesem, je vodja skupine rekel: »Gemo, gemo in lager.« Sosed Dobovičnik je odnesel domov polno skledo testa, kajti ta dan je mama nameravala speči kruh, v že pripravljeno peč pa so vrgli par ajmerjev (veder, op. R. Š.) vode, tako da so vse pogasili. Vsak izmed naše družine, ko smo s kovčki v roki zapuščali svojo rojstno hišo, prag svojega doma, smo se še žalostno ozirali skozi odprta vrata in se s solznimi očmi poslavljali od sobe, v kateri smo se kot mali otroci igrali in v naročju svojih dobrih staršev preživljali svoja prelepa, srečna in nežna leta. Danes pa se morda za vedno poslavljamo od hišice očetove. Za nami je civil, komisar, nemčur in Dobrčan Vajngerl Petko zapečatil vrata in tako smo mi pešачili s svojo prtljago v roki 1 km. Za nami pa se je počasi izgubljal naš ljubi dom. Vsakemu izmed nas je bila v mislih in seveda tudi s solzo v očeh pesmica, ki govori: »Oj hišica očetova, Bog živi te, al tega nihče ne pove, če bom kdaj te videl še.«

Med potjo se je ta soldateska norčevala z nami in nas zasmehovala. Ko smo prispeli do vojaškega avta smo se morali povzpeti nanj in za nami so se usedli 4 s puško v roki, ostali so bili v kabini.

Odpeljali smo se v Maribor, v logor v Meljski kasarni, kjer je bil zaprt ata. Prej, ko smo se z njim videli, so nas detalno (podrobno, op. R. Š.) pregledali, nam mnogo stvari pobrali, kar pa so nam pustili, smo lahko odnesli v kasarno kjer je bil ata in še drugi. V kasarniškem prostoru je bilo okrog in okrog ob zidu nastlano s slamo, na kateri smo ležali eden do drugega. Bilo nas je poln prostor iz raznih krajev Slovenije in to doktorji, profesorji, sodniki, uradniki, kmetje in navadni delavci. Vsak dan smo videli, kako so vozili avto za avtom in tako je vsak dan kar iz dvorišča logarja odšel cel transport okoli 500 izgnancev v Srbijo.¹⁶ Čez kakih 10 dni so nas, kateri smo še ostali v logorju naložili na nekaj vojaških avtomobilov in odpeljali skozi Slovensko Bistrico – Konjice – Celje v Rajhenburg – Brestanico. Tam je bilo veliko taborišče ograjeno z bodečo žico in skrbno zastraženo.¹⁷ Spali smo na veliki trapistovski štali na slami. Hrano smo dobili 2 krat na dan in to zelo slabo. Vsi moški so morali vsako jutro v zbor pa do ene ure popoldne delati z lopatami cesto od grada do taborišča. 8. avgusta, ko je bil meglen dan in je rosilo so nas okoli 300 postrojili, tako da nas je bilo za en transport, bil je to 27. selitveni transport.¹⁸ Do železniške postaje smo morali pešачiti. Hodili smo dobre tri četrt ure. Začelo je deževati. Pešачili smo v koloni po tri in tri, na vsakih par metrov nas je spremljala oborožena straža. V koloni so bile tudi mamice z majhnimi otroki in dojenčki. Bili smo vsi do kože premočeni. Na železniški postaji so nas natrpali na vagone, ko pa se je stemnilo, smo se začeli premikati proti Hrvaški. Ob polnoči smo bili v Zagrebu. Tam smo stali nekaj ur, tako da se je zamenjala straža na transportu, kajti prevzeli so nas ustaši. Na transportu v Zagrebu je tisto noč Rdeči križ Hrvaške delil tudi čaj za dojenčke. Mi nismo dobili nič. Zjutraj okoli 8.

¹⁶ »Iz Maribora so odpeljali 26 transportov internirancev, iz Rajhenburga (Brestanice) pa 7, skupaj 33 transportov v Srbijo in na Hrvaško.« Trček, Celjski Stari pisnik, str. 18.

¹⁷ Skozi zbirno taborišče Rajhenburg (v gradu je danes muzej – med drugim je tam postavljena stalna razstava »Slovenski izgnanci 1941 – 1945«), je šlo več kot 50.000 izgnancev in velja za eno največjih preselitvenih taborišč v Evropi. Trček, Celjski Stari pisnik, str. 23.

¹⁸ V knjigi *Izgnanci: zbornik slovenskih izgnancev 1941-1945*, str. 101, je objavljen Pregled transportov slovenskih izgnancev B. Transporti v Hrvatsko in Bosno – Transport naj bi bil izveden že 6. 8. 1941 in sicer iz Rajhenburga v Petrinjo. Na pot je odšlo 532 oseb. Ta datum je potrdila tudi dr. Irena Mavrič Žižek iz Muzeja narodne osvoboditve Maribor.

¹⁵ »Samo v nekdanjem 'kreisu Cilli' so med okupacijo zaplenili 1360 posestev, 71 trgovskih obratov, 85 obrtnih delavnic in 20 industrijskih obratov, ki so bili last Slovencev.« Terček, Celjski Stari pisnik, str. 18.

ure je naš transport prispel v mesto Petrinja.¹⁹ Tam so nas skoncentrirali v nek logor, kjer so bili prej zaprti Srbi. Tam so nas pregrupirali, kmečke ljudi skup, ostale spet na drugo stran. Nas so dodelili, da smo morali obdelovati neko posestvo, na katerem so lastnike Srbe odpeljali v Jesenovec in tam pobili. Morali smo krmiti 5 glav živine in 3 konje. Bilo je tudi za pospraviti 2 hektarja koruze. Rekli so nam, da moramo vse to pospraviti in da bomo tu ostali čez zimo in naj se tudi na zimo pripravimo. Ko smo koruzo vso pospravili v koruznjake, smo začeli pripravljati drva za zimo. Cele dneve smo delali v gozdu, da nas ne bi pozimi, katera je že bila pred vrati, zeblo. Napravili smo kurjave za celo zimo. Nekega večera, ko je že sneg naletaval in je bilo mrzlo, je pripeljal neki ustaški komisar eno družino s 6 otroki, nam pa dejal: *»To posestvo dobi ta familija, ko se njeni sinovi borijo v ustaški vojski za nezavisno hrvatsko državo. Vi pa se spokajte, jutri pa greste na drugo mesto.«* Drugo jutro so nas s konjsko vprego odpeljali 8 km daleč prot Kostajnici²⁰ v vas Velika Gradusa. Dodelili so nas nekemu kmetu čigar družina je bila internirana v Srbijo, gospodarju pa so dovolili, da se je vrnil domov. Ta gospodar, ko so nas pripeljali, pisal se je Korasić Stevo, je tako preklinjal, da še nisem slišal nikoli takih kletvic. Pravi: *»Meni so vse oplačkali, jaz vam nimam kaj dati, koruzno moko imam pa krompir, drugega nimam.«* Dodelil nam je eno sobico 3 x 3 m, za nas 6-člansko družino. Sobica je bila brez peči in brez postelje. Pod v njej je bil iz desk, na te deske smo položili deke in tako smo ležali, pokrili smo se z dvema kotrama (kovtroma/odejama, op. R. Š.), katere smo našli na prejšnji kmetiji. Gospodar nas je že drugi dan peljal na njivo, imel je še vso koruzo za pobrati. Bilo je že kakih 2 cm snega. Ko smo vso koruzo pospravili, se je začela že zima, tista huda zima 1941/42. Začela se je vračati njegova družina iz Srbije, kamor so jo prej izgnali. Dobila je dovoljenje, da se lahko vrne, najprej hčerka Bosilka nato žena, potem pa še sin Branko in Ljuban. Okoli božiča 1941, ko je bila že cela družina doma, snega je bilo čez meter in hud mraz, pa pride eno jutro gospodar do mojega očeta pa mu pravi: *»Moji dragi Slovenci snadite se i idite kud možete i znate. Jaz vam nimam kaj dati za jesti, niti nimam prostora, ker se je moja familija vrnila*

iz Srbije.« Oče je bil zaskrbljen, mama se je jokala, kam sedaj v tem visokem snegu in hudem mrazu in brez vsega smo. Za to so zvedeli tudi sosede. Bili so sami pravoslavni Srbi. Zvedeli so, da imamo mi drugi dan Božič, pa so začeli prihajati zjutraj na Božič. Eden je prinesel rakije, drugi par litrov vina. Ženske so prinesle jajca, sira, mleko pa še kolača. Oče se je od veselja razjokal, prav tako mama. Oče je bil 40 let cerkveni ključar, bil je zaveden Slovenec, zato je moral v izgnanstvo, bil pa je tudi veren. Poklical nas je celo družino za Božič, ko so sosedi odšli. Morali smo poklekniti in zmolili smo v zahvalo za vse te darove, katere so nam prinesli. Rekel je, da smo vse to danes dobili, to je bila Božja volja.

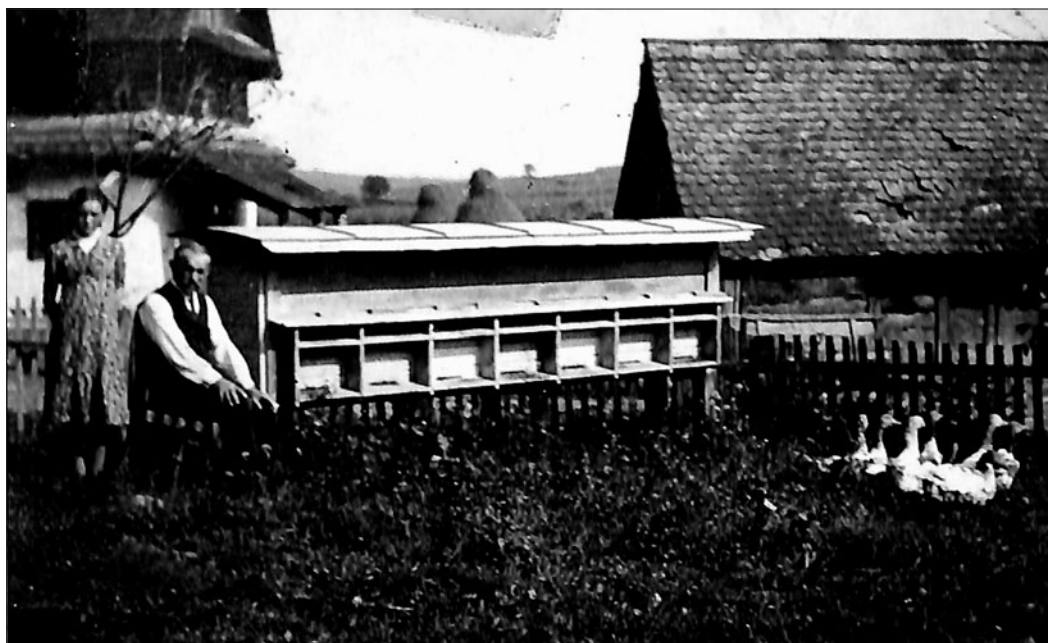
Čez dva dni po Božiču nas je prišel obiskat selski starešina, vsaka vas ima svojega starešino. Rekel je: *»Ja sem selski starešina Velike Graduse. Za časa prve svetovne vojne sem bil prostovoljec na ruski fronti, pa vojsko sem služil v Celju. Slovenci so naša brača, ne plačite moji dragi Slovenci, sve če biti dobro. Vašo familijo bomo razdelili, sin Martin gre k mojemu bratu, hčerka Neža²¹ k moji hčerki (oba sta bila kake pol ure od nas). Vi štirje (ata, mama, jaz in sestra²²) pa boste ostali pri meni. Vsi bomo ena družina.«* In tako je tudi bilo. Vse bi bilo v redu, če ne bi bilo skoraj vsaki dan grmelo in pokalo okoli nas in nazadnje tudi v naši neposredni bližini. Ker mi smo bili že v napol osvobojenem ozemlju. Ustaši so obkolili cele vasi, moške Srbe, kolikor jih ni zbežalo v gozdove k partizanom so poklali, pa tudi nekaj otrok in žena. Nekaj pa so jih odpeljali v taborišče Jesenovec, od koder se ni nobeden več živ vrnil. Vasi so nato oropali, živino odpeljali, nazadnje pa vse požgali. Cela vas z čez 70 hišami je bilo eno samo pogorišče. Bile so iz dneva v dan večje borbe. Partizani so pritiskali iz Bosne, ustaši in Nemci pa so delali protiofenzive. Tisto ustaško družino, ki je nas zamenjala na posestvu, kjer smo se že mi pripravljali za zimo, so partizani, razen otrok, vse postrelili, ker so pri njih našli ustaške izkaznice. Po tem dogodku, so prišli ustaši iz tega posestva, odpeljali 3 konje in 5 glav živine, poslopja pa vsa zažgali. Štala je bila nova, zidana, bilo je tudi 28 panjev čebel. Polne sate z medom so vzeli s seboj.

¹⁹ Petrinja – industrijsko mesto JZ od Siska. Leži ob Reki Kolpi.

²⁰ Kostajnica leži na meji med Hrvaško in Bosno.

²¹ Neža Švent (19. 1. 1922 – 20. 6. 1978).

²² Terezija Švent (10. 10. 1928 – 16. 6. 1946).

Oče Mihael in hči Trezika pri čebelnjaku v medvojnem izgnanstvu v Bosni. (Osebna zbirka Marjane Golob in Stanka Šventa)

Sirotice čebele pa so razmetali po snegu, tako je bilo to posestvo popolnoma uničeno.²³

Za nas je bila iz dneva v dan večja nevarnost. Marca 1942 se je začela ofenziva na Kozari.²⁴ Neko jutro je priletel na konju nek mladenič in zaprosil našega gospodarja, če je lahko nekaj časa pri njem, da mu za to podari konja. Pravi, ko sem včeraj prišel domov sem našel mamo na postelji, očeta pa na tleh zaklanega.²⁵

²³ Mihael (Miha) Švent (10. 9. 1927 – 30. 5. 2009) je postal kasneje znan vinogradnik, sadjar in čebelar zato ga je uničenje čebeljih panjev že takrat zelo prizadelo.

²⁴ Ofenziva, ki se je nekoč imenovala 3. sovražna ofenziva, je imela namen uničiti partizansko vojsko na področju SZ Bosne in zavarovati nekatera večja mesta (Bihać) in rudnik Ljubija. Na razmeroma omejenem področju pogorja Kozare je prišlo do velike koncentracije sovražne vojske (15.000 Nemcev, 22.000 ustašev, 2000 četnikov in nekaj madžarskih vojakov), ki so napadali partizanske enote, ki so štejele ok. 3000 vojakov. Zato so partizani izvedli mobilizacijo civilnega prebivalstva (ok. 60.000 ljudi – mnogi so se zaradi ustaškega terorja priključili prostovoljno). Glavnina bitke je potekala v času od 10. 6. – 15. 7. 1942. Obe strani sta imeli hude izgube – daleč največ žrtev je bilo med civilnim prebivalstvom (ok. 33.000 ljudi – zlasti veliko otrok), partizanske enote so izgubile preko 2000 borcev. Epopeja te bitke je nazorno pokazana v filmu »Bitka na Kozari«.

²⁵ Ker gre za narodnostno mešano področje je bilo civilno prebivalstvo izpostavljeno nenehnemu terorju, ki so ga izmenično izvajali ustaši, četniki in tudi partizani. Številne vasi so bile povsem uničene, ljudje pa večinoma pobiti ali pa

Ata je imel v Zagrebu prijatelja dr. Ogrizeka²⁶ iz Celja, pa ga je zaprosil, če bi nam lahko priskrbel dokumente in nam posredoval kakšno drugo bolj varno mesto. Dr. Ogrizek je na izseljeniškem odboru v Zagrebu našel za našo družino drugo mesto in nam poslal vse potne liste, da smo lahko potovali, ko smo se marca 1942 odpravili na pot proti železniški postaji Sunja,²⁷ do katere je bilo čez 30 km. 2 uri nas je peljal sosed s konji, ko pa smo prispeli do polovice poti, je tam bilo polno vojaštva v pripravljenosti. Pričakovali so partizanski napad od druge strani. Soseda s konji so vrnili nazaj, mi pa smo morali do nadaljnjega ostati tam. V neko staro hišo so nas stisnili tik ob bregu, kjer so imeli svoje položaje. V strahu smo pričakovali, kdaj bo zaropotalo. Ležali smo na tleh. Za neko partizansko patrolo so spustili par rafalov, potem

so se zatekli v večja mesta ali v Srbijo. Več o tem: Klemenčič Maj, *Izgubljeni zapiski*.

²⁶ Dr. Anton Ogrizek, pravnik in politik (tesen sodelavec dr. Antona Korošca in je bil leta 1933 skupaj z njim izgnan v Bosno). V izseljeniškem odboru je opravljal funkcijo blagajnika. Pri delu mu je pomagal tudi duhovnik Jakob Rihter in člani hrvaškega in slovenskega Rdečega križa. Odbor je skrbel predvsem za pomoč izgnancem v hrani, obleki, obutvi, pa tudi z denarjem (kot denarne podpore ali brezobrestna posojila). Več o tem: Ferenc, *Nacistične raznarodovalna politika*, str. 458-459.

²⁷ Mesto ob reki Sunji – železniško križišče, ena proga gre iz Zagreba proti Beogradu, druga se tukaj odcepi proti Bihaću.

pa je vse utihnilo. Tako smo drugi dan lahko nadaljevali pot proti Sunji in od tam v Zagreb. Tam smo dobili navodila, kje se moramo javiti. Dodelili so nas nekemu graščaku mađarskega porekla. Tu smo mu delali kot ujetniki samo za hrano. Imel je 4 konje in 20 glav živine. Vse to smo morali nakrmiti do 7. ure zjutraj, potem pa delati na polju in v vinogradu. Imel je dva sinova, eden je bil sodnik, drugi pa zdravnik. Prebivalci so bili bolj ustaško usmerjeni, za Nezavisno Hrvaško in proti nam bolj neprijateljsko naklonjeni. Velika razlika od Srbov, kateri so nas Slovence visoko cenili.

Pa tudi tu se je že začel odpor proti Paveliču.²⁸ Na Kalniku²⁹ se je že osnoval Kalniški odred. 19. novembra 1942 so ustrelili mojega brata Martina. Imel je 25 let. Pri nas so se začeli oglašati aktivisti. Velikokrat je bil pri nas komisar Zagorskega odreda Varga Štefan, pa njegov brat. Jaz sem večkrat nosil pošto in razna kurirska opravila za njih. Poleti 1944 so prišli ustaši iskat mene, ker me niso našli doma, so odpeljali ata,³⁰ ga odpeljali kakih 100 m za neko živo mejo, ga zbili na tla in ga do krvavega pretepli. On je bil takrat star 71 let. Potem so ga tam pustili v nezavesti in odšli. Ko je prišel k zavesti, je počasi s težavo prišel nazaj ves krvav po obrazu. Ko smo se mi vrnili z dela v vinogradu domov, smo ga našli ležati na postelji, po glavi je bil plav in zatečen. Zvečer se je oglašil pri nas komisar, za katerega sem jaz opravljal kurirska dela, Varga Štefan in povedal, da je že bil obveščen, kaj so delali z očetom. Tolažil nas je in rekel, da bo banda že kaznovana.

23. decembra 1944 pa so mene prijeli ustaši. Bil sem izdan zaradi sodelovanja z NOV. Odpeljali so me do trgovca Božak Pavla, me tam zasliševali in pretepali. Žena od trgovca je prišla med ustaše in

rekla: »Pustite malog Slovenca, on je sirotinja, ništa nije kriv.« Ker nisem priznal, za kar so me obtoževali, verjetno bi me bili tam likvidirali. Zvezali so mi roke in me pripeljali peš v 6 km oddaljeno postojanko Zlatar, kjer je bilo 800 ustašev. Tam sem bil 20 dni v preiskovalnem zaporu. Za Božič zjutraj mi je v visokem snegu prinesel ata 6 km daleč malo kruha, katerega so si oni prihranili iz prejšnjega dne. Dal ga je stražarju, on pa ga je razlomil, da ne bi morda bilo kako sporočilo v njem, nato je odprl vrata od tiste barake, v kateri sem bil in mi ga vrgel, kot kakemu psu. Videl sem pred seboj objokanega očeta, s težkim srcem, jaz pa sem mu lahko s solznimi očmi samo za slovo pomahal z roko. Imel sem občutek, da se zadnjič vida. Takšno je bilo zadnje slovo, dokler se nisem, čez 3 mesece spet vrnil nazaj k njim, seveda takšen, da me niso spoznali.

Pod v zaporu je bil iz betona, na njem pa je bila provizorično položena zidna opeka. Na tej opeki smo ležali in to v hudi zimi, polni uši. Zasliševanje se je nadaljevalo iz dneva v dan, bili smo vsi ozebljeni. V naš zapor je lahko stopil vsak ustaški oficir in nas vse križem pretepal, tako, da smo včasih tulili, on pa nam je govoril, da smo sama banda, da nas je treba podminirati. Poleg nas sta bila še dva obsojenca na smrt, katera sta v neki kleti ustrelila nekega ustaša. Eden je od bolečin (mučenja, op. R. Š.) že tretji dan umrl. Bil je ves opečen, ker so ga mučili. Drugi pa je še ostal. Imel je rano pri rani, po vsem telesu, kajti pretepali so ga z bodečo žico. Mislim sem, da tu mora biti za nas konec. Takrat sem imel 17 let. Za Novo leto 1945 so ustaši praznovali celo noč, bili so vsi pijani. Mene je stražar odvedel zvečer, ko je bilo – 20 st. C, da sem moral z ajmarjem z mrzlo vodo čistiti ponemarjene betonske hodnike in stranišča. Cunja, s katero sem pomival, mi je v rokah zmrzovala, oni pijani pa so se mi posmehovali: »Vidi, kako ovaj Kranjec zna čistiti.«

Po 14 dneh so nas vklenjene v lisice, katere sem takrat prvič v življenju videl in seveda tudi imel na roki, 2 in dva skupaj, odpeljali 6 km naprej v Zlatar Bistrico. Tam smo bili samo tri dni. V tem zaporu je bilo malo topleje. Na podu, kjer smo spali, je bila zdrobljena slama, več prahu kot slame. V tem drobirju je kar mrgolelo uši. Še nikoli poprej nisem videl tako velikih. Ko si jih prijel in dal na čisti pod, na njo pa položil aluminijasti denar fenig, je isti z njo vred počasi drsel naprej. Mi smo jim

²⁸ Ante Pavelič (1889-1959), ustaški poveljnik (poglavnik) in predsednik države NDH. Že pred drugo svetovno vojno je živel v emigraciji in se je ob razpadu Jugoslavije (1941) vrnil v domovino, kjer je organiziral ustaško vojsko, ki je izvajala množične poboje zlasti srbskega prebivalstva. Po vojni je pobegnil v Argentino, kjer je bil nanj narejen atentat, zato se je leta 1957 umaknil v Madrid, kjer je umrl. V Jugoslaviji je bil leta 1945 kot vojni zločinec v odsotnost obsojen na smrt.

²⁹ Kalnik, naselje v Hrvaškem Zagorju.

³⁰ Oče Jakob Švent (27. 6. 1873 – 4. 12. 1959). Bil je zelo pobožen in je opravljal službo cerkvenega ključarja. Leta 1937 so na Dobrni, v čast sv. misijona, postavili vzhodno od cerkve velik evharistični križ (21 m) za katerega je les daroval prav Jakob Švent. Križa danes ni več.

pravili tanki. Tam so nas predali policiji, ki se je imenovala Paveličev telesni zdrug. Vsaki dan smo morali napraviti živi most, vleči se na tla, na trebuh eden do drugega in peti pesem:

*Na vrh brega Romanije, ustaški se barjak vije.
Neka neka, nek se vije, hvala Bogu ustaški je.
Partizanko, cura bijela, ubila te parabela.
Partizanko, cura fina, ubio te bacač mina.
Izpod zare Tito stiže, nema više zdravo družje.
Otišli so preko Drine, plivajući kao svinje.*

Po nas pa je hodil s težkim korakom policist, ne glede, kam je na koga stopil in kdor ne bi pel, bi mu bila slaba predla. Zraven pa se je drl: »*Mi se v Bosni borimo proti bandi, vi pa zanjo delate. Da bi bilo po mojem, jaz vas vse pokoljem.*« Ta policija so bili sami Hercegovci. Vsi smo mislili, da se bo nekega dne z nami nekaj strašnega zgodilo. Četrty dan pa so nas vklenjene po dva in dva naložili na živinske vagone. Bilo nas je okoli 25 in nas odpeljali proti Zagrebu. Med potjo je bil dva krat zračni alarm. Enkrat v Bedekovščini, enkrat pa pri Zaprešiču. Vlak je obstal, ljudje so skakali iz potniških vagonov, mi pa smo lahko ves prizor samo opazovali skozi rešetke vagonov, izpostavljeni na milost in nemilost. Ko je bilo vsega tega konec, smo se odpeljali do Zagreba. Ko so nam na glavnem kolodvoru odprli vagon, smo poskakali iz vagona po dva in dva, tako kot smo bili vklenjeni. Pod stražo so nas odpeljali peš v Runjaninovo ulico v Đački dom, kjer so nam sneli lisice. Tam smo bili 3 dni. Ležali smo na podu iz smrekovih desk. Tu in tam, je kljub vsem težkočam padla tudi včasih kakšna šaljiva. Spominjam se, da je neki fant rekel: »*Če mi še kdo reče, da je smrekov les mehak, mu bom za vsako uho eno pripeljal.*« V našo celico je prišel neki ustaški oficir obiskat nekega znanca. Ta ga je vprašal, kaj mislijo z nami, on pa mu je na tiho rekel, da ne ve. Pravi: »*Srečen boš, če ne boš odpeljan v Petrinsko ulico. Tam je okrožna policija. Kdor bo šel tja, pa če bo ježa pojedel, bo isti šel naprej. Tako stradajo.*« Čez 3 dni so nas okoli 10 postrojili, ponovno lisice na roko in peš skozi mesto pod stražo, kot najhujše zločince odpeljali. In ko smo iz neke ulice zavili proti visoki stavbi, podobno kasarni, sem na njej videl napis Župsko redarstvo Petrinska, kar pomeni okrožna policija. Takoj sem se spomnil na besede, katere je prej ustaš govoril svojemu poznanemu, katerega ni bilo med nami. Pozneje sem ugotovil, da so bile njegove besede re-

snice. Prignali so nas surovo, kot živino in ko so se že dvojna železna vrata za nami zaklenila, so nam sneli lisice, na rokah pa so nam ostali plavi narezljani sledovi, kot posledica lisic. Padla je komanda, vse žepe izpraznit, čeravno so nam že prej vse pobrali, smo imeli s seboj še kak robček. Ko smo vsak pred sebe na mizo položili, so nam še enkrat žepe pregledali, nato je še moral vsak položiti pas od hlač in trak iz spodnjih hlač, ter vezalke iz čevljev. Od vsakega je policijski referent zavil v poseben papir in nanj zapisal ime. Nato smo vsi, eden za drugim v spremstvu dveh policistov krenili po stopnicah navzgor. Ko pridemo pred vrata prvega nadstropja, so se pred nami odklenila težka zaporniška vrata in ista zopet zaklenila. Tako se je ponavljalo, dokler se niso še dvojna takšna odprla in zaprla za nami. Bili smo v tretjem nadstropju tega velikega in strašnega političnega zapora. Takrat sem prvič videl, kako so po vrsti po hodniku razporejene celice. Tam so nas postrojili, zarožljali so težki ključki celičnih vrat in v vsako celico je moral vstopiti po eden. Ko so za menoj zaloputnila vrata, sem obstal na sredi celice pred nepoznanimi obrazi. Bili so blede, suhi in videti izmučeni. Stali so okrog, naslonjeni na stene, nekaj pa jih je ležalo na podu. Pod je bil iz terace, mešanica cementa in peska. Postelj ali kakšnih klopi ni bilo. Vseh nas je bilo okoli 15. Celica je bila visoka cca 3,5 m. Na vrhu je bila majhna lina, priprta s pločevinastimi polkni in močno zamrežena, brez šip. Vrata so bila visoka 2 m, na sredini mala okrogla zasteklena odprtina z zapahom iz zunanje strani, tako da je policist imel vedno pregled nad nami. Nad vrati je bil zasteklen prostor, na hodniku pa je udarjala skozi ta prostor slaba svetloba, tako da je bilo podnevi in ponoči enako slabo in mračno razsvetljeno. V kotu za vrati pa je bila kakih 90 cm visoka betonska ograja, katera je ločila stranišče od ostale celice. Poleg stranišča pa kanta vode, katero smo rabili za izplakovanje stranišča in pa ob enem tudi za piti. Skoro vsaki drugi dan se je stranišče zadelalo in tako nas je dušil včasih slab zrak, saj so bili nekateri bolni in so morali vsak čas na potrebo. Imeli smo občutek, kot da smo v kakšni plinski celici. Sprva smo se gledali z nezaupanjem, saj so tudi ustaši pošiljali v zapor svoje agente in provokatorje. Pozneje, ko smo se spoznali pa je to nezaupanje prenehalo in postali smo prijatelji. Drugi dan so me odpeljali v posebno sobo, kjer so me čisto ostrigli, okoli vratu mi nataknili vrvico z listkom na prsih in številko,

me tako fotografirali in odvzeli prstne odtiske. Ko je bilo vse to gotovo, so me začeli znova zasliševati. Enkrat celo ponoči. Enkrat, ko sem najbolj zaspal, ko so videli, da sem vedno isto govoril, so me pustili. Pri zasliševanju so uporabljali isto metodo kot ustaši v Zlatarju. Med tem pa sem videl strašne prizore. Samo iz naše celice, ko so se po dveh urah zaslišanja vračali nazaj, so bili kot blazni, od bolečin so se celi tresli, povsod so se jim poznali udarci pendreka. Med prste na nogi, pa so nekemu Zagrebčanu, pisal se je Solariček, potiskali razbeljen bajonet tako, da je bil med prsti čisto opečen. Neki višji aktivist je imel težke okove na nogah in z verigo zvezane roke. Ležal je na podu kot nepokreten. Nekega dne so ga odpeljali in nismo ga več videli. Bilo je strašno. Ležali smo po dva in dva skupaj na goli teraci, katero smo morali vsako jutro obrisati z mokro krpo. Pod hrbet sva si dala en suknjič, z drugim pa sva se pokrila. Tako sem preživel v tej celici skoro 3 mesece. Noge sem imel čisto ozeblene. Obuti pa smo bili noč in dan, drugače bi nas še bolj zeblo. Hrana je bila tako slaba, da smo komaj ostali pri življenju. Ob 10. uri smo dobili tanko šnitko okoli 6 dkg iz neke umetne moke pomešane z otrobi pečenega kruha. V usta smo ga devali po drobtinicah, kot sladkorčke, samo da je dalj časa bil v ustih. Po eni strani si si lajšal glad po drugi strani, pa je bilo potem še hujše, ko ga je zmanjkalo. Po želodcu nam je vsem krulilo na glas. Popoldne ob 3. uri pa si dobil na lesenem krožniku za četrt litra neke rjave vode, v kateri je plaval kakšen fižolov olup ali pa košček krompirja. Vse je bilo neslano, nezabeljeno in neokusno. Vse to si moral pojesti pred celičnimi vrati pred paznikom z leseno žlico. Vse je bilo v trenutku gotovo, saj si že komaj sline požiral, ko so se vsaki dan ob 3 popoldne odpirala vrata za kosilo. Takrat sem šele spoznal, da ni glad, če si ti parkrat lačen, temveč to, da te tedne in tedne takole črpajo pri teh 17-ih letih, ko bi človek moral imeti največ svobode, toplo obleko in pa dobre hrane. V našo celico so čez kak mesec pripeljali tudi nekega Slovenca. Predstavil se mi je po imenu Sever, komisar v neki partizanski edinici, katera se je bojevala na Hrvaškem in katerega so že drugič ujeli. Prvič so ga zamenjali za nekaj ustašev, ki so jih imeli partizani v rokah. Sedaj pa je tu pričakoval najhujše. Rekel mi je: »Rajši bi imel, da me ustrelijo, kot da me obesijo. Mi vsaj vemo, zakaj gremo, ti divjaki pa ne vejo, zakaj počenjajo ta zverstva z nami.« Bil je mlad fant star okoli 25 let, pred seboj pa je gledal le

Savsko cesto kamor so jih od tu vozili na streljanje in obešanje, od koder ni bilo več vrnitve. Z eno besedo, prelivali nedolžno kri. Tu v Petrinjski se je tudi vsak izmed nas naučil najprej tudi himno tega ustaškega zapora:

I.

*U Petrinskoj kružim,
batine služim
i tako dođem u treći kat.*

II.

*Ja nikog nemam
samo jednog referenta
koji me tera, da priznam sve.*

III.

*Ja priznat neću
rajši umret ću
i tako ostat ću
vjeran ja.*

Ko sem bil tu že čez 2 meseca, so me poklicali spet ponovno na zaslišanje ali hočeš v vojsko ali pa, da te doleti tu zaslužena kazen. Jaz sem rekel, kakor hočete napravite. Mislim sem si, samo da bom enkrat rešen. Nakar me je paznik odpeljal v celico. Čez 2 dni so spet zaropotali ključi in na vratih naše celice se je pojavil paznik. Poklical me je po imenu in rekel: »Izlazi.« Tako je rekel tudi tistim, ko so šli na Savsko cesto. Celotelo mi je v trenutku zadrhtelo in v sebi sem imel občutek, da sem tako slab, da ne morem več prestopiti. Zasolžile so se mi oči, spregovoriti pa nisem mogel več že pripravljeno besedo, adijo fantje. Nekdo je rekel, vsi pridemo za teboj. Kako te gane vse to, ve le tisti, kateri je že to poskusil. Bil sem v mislih tudi pri naših domačih, saj sem imel pred seboj samo strašne slutnje. Pripravljen pa sem bil tudi na najhujše, saj si nisem mogel prav nič pomagati. Toda usoda je bila zame bolj mila, kot pa sem si jo zamišljal. Paznik me je peljal po isti poti, kot smo šli pred dobrima dvema mesecema. Peljal me je v pritličje, kjer sem prej oddal predmete, katere sem imel pri sebi. Pojavil se je neki oficir in mi rekel: »Zaradi pomanjkanja dokazov in ker si mladoletnik, si pomiloščen in iz zapora premeščen v redno hrvaško vojsko.« Nato nam

je vrnil zavitke, v katerih so bili predmeti, ki so mi jih pobrali pred dvema mesecema. Najprej sem potegnil pas, da mi ni bilo več treba hlače nositi v rokah. Ko sem pas zategnil, sem moral napraviti na njem novo luknjo, neverjetno daleč od prejšnje. Takrat sem tudi na pasu ugotovil, kaj so napravili ti težki dnevi zaporu za me. Iz zaporu me je verjetno rešilo pismo, ki ga je moj oče poslal meni v zapor, pa ga jaz nisem dobil. Pridržali so ga v zaporu in po pismu ugotovili, da nisem komunist. Prepis tega pisma še danes hranim kot zaklad mojega očeta, za spomin. Glasilo se je takole:

Dne 19. 2. 1945

Ne pozabi na Boga in našo Nebeško Mater Marjo, ki nam bo sprosila zopet, da se vidimo.

Bog te živi.

Vsaki večer z Nežo prosiva Marijo pomagaj za tebe in Treziko, ki je v bolnici.³¹ Ako moreš nam piši in pošli naslov. Bodi korajžen in vesel. Bog bo zopet dal, da se vidimo. Bog te živi.

Jakob Švent³²

Odpeljali so me na komando mesta v Zagrebu. Tam so me regrutirali in spustili na dvorišče med regrute. Počutil sem se kot ptička, ko jo izpustiš iz kletke, saj mi ni bilo več treba gledati, kako me na vsakem koraku spremlja oborožena oseba. Mislil sem tudi in obžaloval tovariše, kateri so še ostali za železnimi rešetkami. Na dvorišču smo se pomešali med regrute, ki jih je bilo ta dan vse polno. Ko sem stopil do prvega, sem ga vprašal, če ima kaj za jesti, kajti bil sem tako prestrašen, da sem komaj hodil. Bila me je kost in koža. Prijazen fant je takoj odprl kovček, pa mi dal kos mesa in dva komada gibanice. Od veselja sem se razsolzil. Vedel sem, da se ne smem najesti, ker je bil želodec čisto stisnjen, pa čeravno sem jedel po drobtinicah, nisem mogel prej nehati, dokler nisem dal v usta zadnjo drobtinico. Jaz sem mislil, da kar niso z

menoj v zaporu napravili, bo pa to, kar sem jedel, tako mi je bilo hudo. Ker so v mestu vedno zavijale sirene, bili so zračni alarmi, so nas drugi dan odpeljali v bližnji gozd. Tam smo se razporedili po šifrah. Nas kakih 15 so poslali v Samobor.³³ Tam smo bili razporejeni v častno radnjo, to je v delavski bataljon. Dobili smo tudi delavsko uniformo. Čevljev pa skoraj nisem mogel obuti, ker sem imel noge v stopalu in členkih čisto zatečene in na treh mestih od ozeblina odprte rane. Ker sem se počutil tako slabega, sem se prijavil na lekarsko od tam pa na specialni pregled v Zagreb in še enkrat nazaj v Zagreb v armijsko bolnico na vojaško komisijo, kjer so mi zaradi splošne oslabelosti dali 2 meseca bolovanja. Ko sem stal v stroju za kosilo je prišel kurir, me poklical in rekel: »Razduži se, greš za 2 meseca domov.« Jaz nisem bil nič več lačen. Izstopil sem iz stroja, se razdužil in krenil na železniško postajo, katera je bila kar daleč od naše kasarne. Ko pridem do postaje, pa je vlak pred pol ure odpeljal proti Zagrebu. En čas sem čakal, potem sem se z nekim tovarnjakom pripeljal do predmestja Zagreba, Kustošija, kjer so bile vojaške barake. Tam sem prespal, zjutraj ob 5. uri pa je odpeljal vlak proti Hrvatskemu Zagorju. Vožnja je bila zelo nevarna, ker je bila proga velikokrat minirana. In tako sem tisto nedeljo srečno prispel na zadnjo postajo, od tam sem pa še imel 2 uri hoda do naše družine. Ko sem proti večeru prišel do njih, me skoro niso poznali. Ko sem bil že čisto pred njimi, pa so se razjokali, nekaj od veselja, ko so me videli, nekaj pa od žalosti, ko so videli kakšen sem. 14 dni sem ležal in pil mleko, potem pa se mi je stanje zboljševalo. Začel sem se hitro popravljati. Med tem časom, od Novega leta naprej, naši niso vedeli zame ali sem živ ali sem mrtev, kajti iz zaporov se ni dalo sporočiti. Med tem časom pa je tudi mlajša sestra Trezika nevarno zbolela, dobila je vnetje rebrne mreže ter srčnih mišic. Kri se je zvođenila in ko že ni več mogla skoro dihati, je šele graščak dovolil, da jo je eden peljal k zdravniku, od tam je takoj morala v bolnico v Zagreb. Tako smo bili prizadeti od treh strani. Brata Martina ni bilo več, Trezika v bolnici, jaz pa v zaporu. Bolj je šla vojna proti koncu, bolj smo s strahom pričakovali konec, kajti ustaši so kar na svojo roko ponoči morili nedolžne ljudi, katere so imeli na spisku. Vedeli so, da je tudi za njih prišel konec. 8. maja 1945 pa smo izvedeli novico, ustaška

³¹ Trezika, ki je ob izselitvi imela 13 let je bila vseskozi zelo bolehná deklica. Neurejene bivanjske razmere, pomanjkanje in stres so ji povzročili okvaro srca, kar je pripeljalo do njene prezgodnje smrti kmalu po vojni.

³² Žal se je pismo kasneje izgubilo.

³³ Samobor, mesto Z od Zagreba, blizu slovenske meje.

posadka, katera je štela 800 moških in kateri dvakrat niso mogle brigade do živega in katera je dolga leta ustrahovala ta kraj, je znosila rezervno municijo v bunker in ga zažgala, ter odšla proti Sloveniji. 9. maja pa so mesto že zasedli partizani. Skoro celi mesec smo morali čakati, da so popravili železniško progo proti Sloveniji. Končno je prišel za nas veseli dan 5. junij 1945 – takrat smo se odpravili na pot proti naši prelepi Sloveniji. V Zaprešiču³⁴ smo v čakalnici prenočili, drugi dan pa nadaljevali pot naprej proti Celju, kamor smo prispeli okoli 12. ure. Na postaji smo se najprej rokovali s prvim Dobrčanom Petanom, kateri je bil na peronu. On nam je med drugim povedal žalostno novico, da so Lipičnikovi vsi pokojni, dva, oče in sin v Dachavu, en sin pa na Frankolovem.³⁵ Vsi so bili dobri sosedje, zato nam jih je toliko bolj žal. Prtljago smo shranili v Narodnem domu. Pred Narodnim domom sta bila na straži dva moja sošolca Jamnikar Anton in Popek Karl. Že od njih sem zvedel vse novice iz Dobrne. Sestrico smo takoj spravili v bolnico, mi pa smo se peš podali preko Šmartnega na Dobrno, kamor smo v mraku prispeli do strica Jerača. Tam smo prenočili, zjutraj pa smo se napotili proti naši domačiji, katero smo pred 4-imi leti mogli nasilno zapustiti. Rekli smo, ko pridemo na svojo rodno domačo zemljo, bomo poklekili in jo poljubili. To smo tudi storili, saj človek kadar je vedno svoboden doma, ne ve in ne zna ceniti domači kraj in svobodo. Doma smo našli vse prazno. Nobeden ni hotel biti nič kriv. Ko so nas odpeljali smo pustili 8 glav živine in 10 prašičev, sedaj je pa vse prazno. Gospa Rožanc iz »Hotela Triglav« in gospa Justin lastnica »Hotela Union«, kjer se je moja mama učila za kuharico so nam priskočili na pomoč s posodo in posteljnino, da smo imeli kje spati. Bili smo jim zelo hvaležni. Razbita okna pa nam je prišel zasteklit Vrtačnik Jože, vodja mizarske delavnice v zdravilišču. Napravil je vse brezplačno. Morali smo si spet zavihati rokave in delati naprej. Trajalo je par let, da smo si spet malo opomogli. Med tem pa mi je 16. junija 1946 umrla 17 letna sestra Trezika za posledicami izgnanstva.

³⁴ Zaprešič, mesto Z od Zagreba, ob železniški progi Ljubljana – Zagreb.

³⁵ Frankolovo – mesto enega največjih nacističnih zločinov v Sloveniji. Kot povračilo za uboj Antona Dorfmaistra (1912–1945) so na tem kraju 12. 2. 1945 obesili 100 slovenskih rodoljubov – talcev, starih od 16–64 let. Žrtve so pripeljali iz celjskih zaporov, iz Maribora in iz Trbovelj.

Mihael in Terezija Švent, 2. 2. 1953. (Osebna zbirka Marjane Golob in Stanka Šventa)

20. oktobra 1949 sem bil poklican v vojsko. Pustili so me 2 leti, da smo si malo doma uredili. Pri vojaki sem bil 2 leti in 5 dni. Tako sem moral biti v teh mladih letih od doma polnih 6 let. Vojaška leta štejem med najsrečnejša. 6 mesecev sem bil za bolgarsko granico v pogranični edinici, potem pa sem bil prekomandovan v Mostar, Hercegovina. 6 mesecev sem bil blagajnik menze, 1 leto pa sem bil v pisarni v četi. V vojski sem v izobrazbi dosti pridobil. Bil sem dvakrat pohvaljen z diplomo in enkrat nagrajen z 15 dni dopusta, tako da sem z rednim dopustom vred bil doma 35 dni. Nazadnje sem že komaj čakal, da mi je dopust iztekel, ker mi je bilo lepše pri vojaki. Če bi bil še kdo doma, se jaz ne bi bil vrnil iz vojske. 25. oktobra 1951 sem se vrnil domov.

Sedaj pa je bilo treba začeti še bolj resno misliti. Treba je bilo poiskati človeka, s katerim bi lahko v slogi in medsebojnem razumevanju nadaljeval težko in odgovorno delo svojih staršev, se pravi

ustvariti si svoj družinski krog. V tem koraku lahko rečem, da sem imel srečo. 2. maja 1953 sva z mojo zaročenko Treziko³⁶ eden drugemu rekla besedico »hočem«. Meni je bilo takrat 25 let, njej pa 18. Pri poroki sva bila pri Jerneju pri Ločah. Običaji so tam zelo lepi. Ko smo se pripeljali na njen dom, so nas lepo sprejeli, potem pa so prijezdili trije fantje vsak na svojem konju. Prvi je bil na belem, v roki pa je držal pismo. Ko so prijezdili do hiše, je rekel: »Tu pošiljajo Jernejski fantje pismo starešini ženina.« Takoj je pristopil moj starešina Vrtačnik Jože iz Dobrne. Kaj je v njem pisalo, ne vem. Nato pa smo krenili k Sv. Jerneju. Za protfirerja je bil Sevšek Stanko, družička pa nevestina sestra Lojzka. Med potjo smo šli skozi dva slavoloka, na katerih je pisalo »Živel ženin in nevesta«, ko pa smo prišli blizu cerkve je bil še eden, tretji slavolok, na katerem je pisalo »Živel ženin in nevesta – nevesta velja 1.500.000 din«. Cesta je bila zaprta z mizami, na katerih so bile vse dobrote od raznih slaščic, tort, cigaret, vina in ostalih pijač. Fantje, kateri so nas spremljali na konjih, so imeli v žepih srebrne in zlate papirnate laske, katere so metali v zrak, da mi niti opazili nismo, kdaj smo bili vsi svati lepo ovenčani s temi, od jutranjega sonca lesketajočimi nitkami. Vodja fantov je bil preoblečen v oficirja avstrijske vojske. V roki je držal svetlo sabljo, z njo je naredil križ in spregovoril sledeče besede:

»Draga nevesta naša Trezika!

Kakor da bi se sonce skrilo za oblaki in ves cvetoči in pomladni svet zmračilo, tako mračno in pusto je postalo v naših srcih, ko smo izvedeli, da odhajaš ljuba Trezika od nas. Preko farnih mej je zadišal šopek Jernejskih deklet in zdaj nam cvetka za cvetko uhaja, nam pa se zdi, da se z vsako izgubljeno cvetko ruši Jernejska mladost. Saj si vendar naša in kar je naše, je težko dati iz rok. Povsod si bila z nami. Pogrešali te bomo, kakor pogreša zgodnja pomlad ptičje žvrgolenje, kakor pogreša zima toplega sonca, kakor pogreša starček vesele mladosti. Tvoje petje in smeh, tvoje delo v naši sredi, tvoja prisrčnost in prijaznost nam bo le lep spomin, katerega nikdar ne bomo izbrisali. Vsi te imamo radi. To čutimo tem bolj sedaj, ko nas zapuščaš še cvetočih let in cvetočih lic, ter odhajaš v življenje, ki bo tudi lepo, a vendar zvezano z mnogimi težavami. – Nekaj pa nam boš

pustila. Svojo pošteno in brezskrbno mladost, katero bomo zaklenili v svoja srca in te nikdar pozabili. – Ljuba Trezika, rad bi ti v imenu Jernejskih fantov in deklet, za slovo povedal nekaj lepega, a verjemi, da beseda nikoli ne pove tega, kar čuti srce.

Lepo je biti mlad, vesel in brezskrben, misliti samo nase, samo zase skrbeti, a še lepše je delati za druge. Kadar čutiš, da si potreben, da brez tebe ne morejo živeti. Takrat se šele zavedaš, zakaj si sploh na svetu.

Trezika, tudi ti si boš z današnjim dnem ustvarila nov dom. Čisto drugi ljudje, kakor sta ata in mama, bratje in sestre, te bodo sprejeli medse, za katere boš dolžna skrbeti, kakor bi bila staršem poslušna hčerka, bratom in sestram ljubeča sestra, tako bodi možu zvesta ženica, vsem ostalim v novem domu pa tista nepogrešljiva duša, ki ima za vse dovolj prijaznosti in ljubezni, ki je vedno in povsod pripravljena pomagati. – Naj ti nikoli nobeno delo ne bo prehudo. In kadar bodo prišle težave, naj tvoja volja premaga vse. Vse križe in bridke ure življenja povij v ljubezen, ki nikoli ne misli nase in ki nikoli ne mine. Prava ljubezen vse potrpi, odpušča in se zna znova žrtvovati. Pregovor pravi: 'Kjer ni ljubezni, izkazuje ljubezen in dobil boš ljubezen.' – To te draga Trezika naša naj spremlja skozi življenje in naj ti nikoli ne umre smeh in petje na tvojih ustih, naj nikdar ne zaide sonce prej za goro, dokler se ne bo poravnalo, kar je prinesel dan bolečega za tvojo dušo. – Jernejski fantje in dekleta, ti iskreno želimo mnogo sreče na tvoji novi življenjski poti. Bodi močna in trdna. Naj te življenje nikdar ne ukloni. Nas pa ohrani v lepem spominu. Knjiga mladosti naj vedno ostane povezana z nami.

Tebi dragi ženin Mihec izročamo danes Treziko. Čuvaj jo in imej jo rad vse življenje. – Nikoli ne pozabi, da ti jo neradi damo, a vendar tudi radi, ker vemo, da jo sprejemaš v svoje roke iz srčne ljubezni. To kar ji je bil do sedaj dom in domači kraj, to ji bodi ti. Pomagaj ji vzljubiti nove ljudi in nov kraj. Bodi ji oče in mati, bratje in sestre, še več, bodi ji ljubezniv in dober mož, ker le tako si bosta ustvarila življenje lepo in lahko. Še enkrat obema mnogo sreče, ljubezni in božjega blagoslova v novem življenju.

Začelo se je resnejše življenje. Treba bo misliti na bodočnost, toda tam kjer je sloga in medsebojno razumevanje, tam se ni treba bati nobene zapreke.«

³⁶ Terezija (Trezika) Švent, roj. Zgubič (24. 9. 1934 – 8. 5. 1968).

26. julija 1954 smo dobili prvorojenčka, hčerkico Marjanco,³⁷ 2. novembra 1955 pa še sinčka Stankota. Tako so se nama izpolnile vroče želje. Kljub težkim domačim razmeram, katere so naju obdajale, sva bila oba srečna. Leta 1958 je začel ata bolehati, bil je v 86. letu starosti, zato pa mu je srce pešalo. 4. decembra 1959 zjutraj ob pol sedmih, pa je v mojem naročju za vedno zaspal. Spet za mene žalosten in težak udarec. Med tem časom sva si uredila moderno gnojlišče, renovirala in predelala sva celo hišo, nasadila čez 300 sadik dreves itd.

Leta 1961 sem se prehladil, zbolel sem za pljučnico. Moral sem v bolnico za 6 tednov. Trezika je ostala sama doma z otrokoma. Ko sem bil v bolnici, mi je zdravnik svetoval, z ozirom na to, da imamo zelo težavno posestvo in pa premalo delovne sile, da moram posestvo zamenjati za nekaj manjšega, da ne bom toliko fizično trpel.³⁸ Ko sem zdravniku povedal, da smo si dom lepo uredili, sedaj pa bi ga moral pustiti, mi je rekel: »Samo eno si zapomni, najprej je zdravje, potem pa vse ostalo.« Ko je prišla Trezika na obisk sem ji povedal, pa se je tudi ona s tem strinjala. Pravi, saj tudi jaz nisem takšna, kot bi morala biti. In tako sem se podal v to novo usodo. Kako težko je bilo zapustiti svoj dom, ve samo tisti, ki ga je že moral kdaj. Jaz pa sem ga 1941. leta, sedaj pa sem ga moral za vedno. Toda, če ni drugega izhoda in če se gre za življenje, smo se, čeravno s težkim srcem tudi zato morali odločiti. V upanju, da bova vsaj otrokoma postavila lep in topel domek sva 1963 začela graditi. Prvo leto sva jo postavila pod streho. Drugo leto pa pritličje uredila. Mnogo je bilo skrbi in dela, toda v upanju, da bo nama in otrokoma košček kruha bolj sladek kot pa preteklost, sva vse težave povila v ljubezen in šlo je kakor pravijo, kot namazano. Vsako oviro sva premagala. Tekla so leta, v sezoni pa sva že dobila prve goste – turiste in vsak dinarček s tem pridobljen, nama je pomenil, da le nisva zastonj delala.³⁹ Otroka rasteta in tako bo prišel čas, ko se bova tudi

midva lahko malo odpočila, oziroma uživala plodove svojega preteklega trdega dela. Toda nesrečna usoda je drugače hotela. Vedno vesela in na videz zdrav organizem Trezike je glodal že leta črv neozdravljive in težke bolezni. Za Silvestrovanje sva šla vsako leto domov v Poljčane, ker je imela mama god. Letos pa mi je rekla, da bi rada šla silvestrovat v zdravilišče, če bi bilo meni volja. Nikoli v petnajstih letih zakonskega življenja nisva eden drugemu nasprotovala, če je kateri imel kakšno posebno željo. Rekel sem ji: »Če želiš, pa greva enkrat na Dobrno silvestrovat.« Drugi dan je kupila karto za 2.000 din, dobila je blok št. 32. Bili smo pri eni mizi z Vrtačnikovimi. Ko pa je proti polnoči bilo žrebanje, bile so tri nagrade. Iz odra je čital blok 32, je zadel paket od Merxa. Ko pogledam na številko sem ugotovil, da je to najin blok. Odšel sem po paketič. V njem je bilo 1 kg in pol prave kave in še druge sladkarije v vrednosti 6.000 din. Ni nama bilo žal, da sva šla. Celo noč smo se lušno imeli. Komaj mesec pozneje, pa je že morala v bolnico. 26. 2. 1968 je šla na pregled, pa so jo kar obdržali v bolnici. Drugi dan sem šel na obisk, je bila na videz veliko boljša, ko pa sem poiskal zdravnika dr. Drnovška,⁴⁰ da se informiram, kaj je, pa sem videl na njem zaskrbljen obraz. Rekel mi je, da je zelo težka bolezen in da se tudi zelo težko zdravi. Tako so se vrstili obiski za obiskom. Ona je dobivala transfuzijo za transfuzijo. Ko nekoč govorim z zdravnikom, pa sem ga prosil, da mi stvar pove tako kot je. Pa mi je rekel, naj se usedem na stol, potem pa pravi: »V našo bolnico letno pride na stotine bolnikov in od teh so samo 2 do trije takšni primeri, pride pa največkrat v srednjih letih, več pri ženskah, kot pri moških. Je slabokrvnost ali z drugo besedo rečeno, obolenje kostnega mozga. Rdeča krvna telesca se ne ustvarjajo več, pa še tista, ki so, jih nekaj žre. Če že hočete, da vam iskreno povem, vam moram reči, da se bojim, da z vašo ženo ne bo nič.« Ta beseda me je tako prizadela, da sem vstal in odšel. Nisem mogel se še enkrat posloviti, kar sem vedno storil. Vedel sem, da ne bi mogel pred njo prikriti te strašne bolečine v sebi. Tudi bratom in sestram nisem povedal, ker sem vedel, da se pred njo ne bodo mogli zadržati. Drugo jutro pa sem vzel fotoaparat in odšel spet v bolnico, da jo nam vsem, posebno pa še otrokoma, slikam za spomin. Ko sem ob 7. uri zjutraj vstopil v sobo, je bila vese-

³⁷ Uradno Marija, por. Golob.

³⁸ Že ime rojstnega zaselka Klanec, je dovolj zgovorno – kamorkoli ti seže oko, povsod so sami klanci/bregovi.

³⁹ Miha Š. je bil pobudnik za oživitve vinogradništva in vinske turistične poti na Dobrni. Za svoje delo na področju vinogradništva in pridelavi kakovostnih vin je prejel več prestižnih nagrad. Med drugim je prejel tudi »Zlato plaketo Občine Dobrna« za več desetletno članstvo v ZZB NOB (vse od leta 1945 dalje).

⁴⁰ Dr. Janez Dernovšek.

lo razpoložena, ker je dobila transfuzijo. Vprašala je: »Kaj pa delaš danes zopet tukaj, saj si šele včeraj bil pri meni.« Jaz sem komaj ustnice zadržal, da ni ona kaj posumila, solze v očeh pa nisem mogel in ko me je vprašala, zakaj sem solzen, sem ji rekel, da mi je dolgčas, pa da imam dva posnetka, potem pa bom dal film razvit. Pa danes imam v Celju opravke, pa bom vse obenem uredil. Napravil sem dva posnetka, nato pa sem se še malo pogovoril. Zanimala se je, kako zmorem vse sam doma in da ne bo več dolgo, ko me bo ona pri delu razbremenila. Vprašala me je tudi, kdaj bomo klali tistega prašička, ki sva ga odločila za 2. maj, ko bova obhajala 15-letnico poroke. Pravi: »Kar 1. maja ga spravite, saj vidiš, da letos ne moreva, meni pa prinesi malo pečenke.« Ko sem prišel čez 3 dni, 2. maja sem videl že od daleč obraz spremenjen, ves rdeč in zažgan, težko je tudi dihala. Ko sem pristopil k njej, mi je rahlo s spremenjenim glasom rekla: »Mihec, spet se mi je poslabšalo. Če si prinesel pečenko jo nesi nazaj, jaz ne morem nič jesti.« Bilo je vsaki dan slabše. Od takrat sem bil vsaki dan pri njej. Pri svojih sorodnikih v Ljubljani sem že takoj v začetku, ko je šla v bolnico, dosegel, da so isti posredovali, da je pri zdravljenju sodeloval tudi znani primarij profesor dr. Prezelj⁴¹ iz interne klinike v Ljubljani. V eni največjih tovarn zdravil v Z Nemčiji tovarni Bayer blizu Kölna mi je od njene sestre Lojzke mož izposloval, da so se zanimali za njeno diagnozo, katero sem jaz poslal. Če bi morda bila že kakšna najnovejša zdravila, bi jih bil takoj dobil. Dali so 18 injekcij, katere je takoj poslal, jaz pa sem jih oddal v bolnici. Tudi v Nemčiji so rekli, da za to bolezen ni nobenih zdravil, še nikjer na svetu. Nepopisne so bile bolečine, katere je ona tako voljno prenašala, da so se ji medicinske sestre čudile. Toda lahko rečem, da morda nič manjše bolečine v svoji notranjosti, v svoji duši in srcu nisem občutil jaz. Saj sem vedel, kako težek udarec nesrečne usode me bo zadel v najkrajšem času. Zadnji čas sem bil vsak dan pri njej, ter vsak čas, ko sem prijel za kljuko vrat na sobi št. 2, kjer je ležala, mi je bilo bolj težko. Ko pa sem že slutil, kaj bo prišlo, sem telefoniral zdravniku dr. Drnovšku in ga vprašal za stanje, odgovoril mi je, da je zelo kritično, da dvomi, če še bo 2 dni. Pravi, v njej delujejo samo še zdravila, organizem je pa povsem odpovedal. Rekel sem mu, da če ji ne morejo pomagati, da kot mož zahtevam,

da jo pripeljejo domov. On mi pravi, da se bo pogovoril z predstojnikom oddelka, primarijem Rojnikom.⁴² Popoldne ob pol štirih jo je rešilni pripeljal domov. Mislil sem, da ne bom mogel preboleti ta težki dogodek. Odnegli so jo v hišo, kjer naj bi preživela še te zadnje ure, katere so ji od bolečine, zraven svojih dveh otročičkov in mene, katere nas je ljubila s pravo, srčno in iskreno materinsko ljubeznijo. Takoj sem telefonično obvestil njene starše, brate in sestre. Prišla je njena mama, ata, brata Jože in Poldi, ter ostali dobri sosedje in prijatelji. Vsakega je poznala in bila pri polni zavesti do kraja. Zjutraj so starši in brat Poldi odšli, ker jih je vezal dan in služba, jaz pa sem ostal sam pri njej. Točno ob pol sedmi uri zjutraj mi na rahlo reče: »Mihec, jaz bi pa jabolko.« Takoj sem ustregel njeni želji, ji olupil ter dal tanko šnitko, katero je še, toda težko pojedla. Ko sem ji ponudil še drugič pravi: »Ne morem več. Malo čaja bi.« Ko sem ji s tem postregel, dal par žličk v usta, sem jo vprašal, če bi mogoče pomarančo? Pa mi reče: »Daj jo.« Olupil sem jo, ji dal košček in nato še drugega. Iz obeh je zaužila sok, ostalo pa sama dala na stol, ki je bil zraven postelje. Ležala je na desni strani, se obrnila na hrbet in začela je vedno bolj globoko dihati, dokler nas čez par trenutkov ni, v svojem 33-letu, v najlepšem cvetu svojega življenja za vedno zapustila. Za vedno se je poslovila od svojih dveh otročičkov, katera bi prav sedaj, v tej dobi življenja, njo, svojo skrbno in zlato mamico, najbolj potrebovala. Jaz pa sem z njo izgubil prav vse, kar sem imel, saj sem popolnoma prepričan, da je bil najin zakon med najsrečnejšimi v Dobrni. Čisto sam sem bil takrat v sobi, 8. maja 1968 ob tri četrt na sedem, ko sem ji ob zadnjem izdihljaju, prižgal in ji še v zadnje slovo v njeno predobro rokico, iz katere sem bil deležen skozi vse svoje zakonsko življenje samih dobrot, stisnil svečko. Plamen goreče svečke je plapolal, moj obraz pa so zalile solze. Moje srce pa je ob tragičnem trenutku občutilo strašno bolečino. Če mi ne bi bila vedno pred očmi nedolžna in uboga otroka, katerima se čutim dolžnega, da jima bom mogel sedaj jaz nadoknaditi vsaj delno to, kar sta izgubila in ko me ne bi bile skozi vse moje življenje, in to že od šolskih let naprej, utrjevale težke življenjske preizkušnje, bi se verjetno v tistem bolečem trenutku, morda bila dva poslovila od tega sveta. Temna zavesa sedanosti je s tem zagnila

⁴¹ Dr. Franc Prezelj, zdravnik, internist.

⁴² Dr. Alojzij Rojnik.

svetlo in pa srečno zakonsko prihodnost, katero sva gledala pred seboj. Dva dni pozneje, 10. maja ob 10. uri je bilo predvideno vse potrebno, da se še zadnjič poslovimo od nje. Od vseh strani so se zbirali sosede in prijatelji, ki so jo radi imeli in jo spoštovali kot vzorno in ljubečo ženo in mamico. Pod oknom ji je še v slovo zapel dve poslovilni pesmi pevski zbor iz Dobrne. Saj se je tudi iz njenih ust, pa če je bila kdaj od vsakodnevnega dela izmučena, vedno čula prelepa slovenska narodna pesem, katera ji je bila vedno tako pri srcu. Na električni žici nad hišo, pa sta prav v tem trenutku, ko je pevski zbor pel, sedeli tudi dve lastovki, se pozibavali in zažvrgoleli, kakor da bi hoteli reči, da se s svojo melodijo in na svoj način tudi oni dve poklanjata in poslavljata. Ko se je začel premikati spreved od hiše, jo je na tej zadnji poti spremljalo, poleg nas treh, ter ata in mame tudi šest njenih bratov in pet sester. Šesta sestra Lojzka, pa je zamudila, ker ji je 1300 km dolga pot iz Nemčije preprečila. Ob odprtem grobu se je z daljšim in ganljivim govorom od nje poslovil g. župnik Bakan,⁴³ nato pa so pevci spet zapeli »Pomlad že prišla bo, ko te na svet ne bo«. Na pokopališču ni bilo menda človeka, kateremu se ne bi zarosilo oko. Ko je bilo vse končano, so nas sorodniki in nekateri prijatelji spremljali domov. Doma smo po stari navadi po končanem obredu ostali skupaj do poznega večera. Nato pa so se začeli eden prej, drugi pozneje, poslavljati od nas. – Končno sem ostal spet sam z otrokoma. Hiša se mi je zdela prazna. Na njenih stenah so ostale samo še slike, katere me spominjajo na prelepo preteklost in težko ter žalostno sedanost. Prepuščeni smo sami sebi na milost in nemilost. Trenutno nam še kdo pomaga v tej ali oni obliki, toda to kar mi ne bomo mogli nikoli pozabiti, bodo drugi mnogo prej in zopet bomo ostali popolnoma – sami. Vse bomo pač morali, pa če ravno zelo težko, toda nekako prestati. Vdati se bomo morali usodi, ker je pač življenje takšno in tako zahteva. Da ne bi popolnoma propadli, si bomo morali izbrati takšno pot, za katero bomo videli, da bo za nas vse tri najboljša.

Ostali smo sami!

Vse je prazno, ostale so samo še slike in spomini.

Viri in literatura

Arhivski viri

Osebna zbirka Marjane Golob in Stanka Šventa, Dobrna.

Literatura

Brezpravje »v imenu ljudstva« (ur. Mateja Čoh Kladnik). Ljubljana: Študijski center za narodno spravo, 2016. (Zbirka Totalitarizmi – vprašanja in izzivi; 5).

Dobrna, od škofa A. M. Slomška do papeža Janeza Pavla II. v Sloveniji (ur. Ivan Voršnik in Simon Muha). Dobrna: Župnijski urad, 1996.

Ferenc, Tone: *Nacistična raznarodovalna politika v Sloveniji v letih 1941-1945*. Maribor: Založba Obzorja, 1968. (Knjižnica NOV in POS; 35).

Izgnanci: zbornik slovenskih izgnancev 1941-1945 (ur. Franc Šetinc). Ljubljana: Društvo izgnancev Slovenije, 1993.

Klemenčič, Dore Maj: *Izgubljeni zapiski*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 1973.

Slovenska novejša zgodovina: 1848-1992 (ur. Jasna Fischer idr.), knj. 1. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Mladinska knjiga, 2005.

Škerl, France: Nacistične deportacije Slovencev v letu 1941. *Zgodovinski časopis*, 6-7, 1952-1953, str. 768-797.

Terček, Stane: *Celjski Stari pisker*. Ljubljana, Založba Borec, 1976.

⁴³ *Ivan Bakan (1905-1984), župnik na Dobrni je bil kar 15 let (1964-1979).*